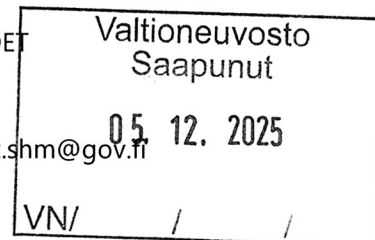

Hänvisning
Ert ärende VN/27681/2025
inkommet den 13.11.2025

Kontaktperson
Otto Ilmonen, telefon +358 (0)18 25260
otto.ilmonen@regeringen.ax

Social och hälsovårdsministeriet
PB 33
FI-00023 STATSRÅDET

registratorskontoret.shm@gov.fi

Ärende

Utlåtande för utvärderingen av lagen om tillsynen över social- och hälsovården

Ålands landskapsregering har den 13.11.2025 mottagit en begäran om synpunkter för utvärderingen av lagen om tillsynen över social- och hälsovården (FFS 741/2023) (tillsynslagen). I begäran konstateras att social- och hälsovårdstjänsterna och tillsynen över dem i regel hör till landskapets lagstiftningsbehörighet. När tillsynslagen bereddes i riket tänkte man inte att den skulle tillämpas på Åland eftersom det är fråga om bestämmelser som hänförs till landskapets lagstiftningsbehörighet. Social- och hälsovårdsministeriet uttrycker i sin begäran att landskapet emellertid ansett att tillsynslagen är tillämplig i landskapet till den del lagen handlar om frågor som omfattas av rikets lagstiftningsbehörighet.

Lagstiftningsbehörigheten

Hälso- och sjukvård hör enligt 18 § 12 punkten i självstyrelselagen (1991:71) för Åland (självstyrelselagen) till landskapets lagstiftningsbehörighet, med de undantag som stadgas i 27 § 24, 29 och 30 punkten. Enligt 27 § 24 punkten har riket lagstiftningsbehörighet beträffande administrativa ingrepp i den personliga friheten och enligt 27 § 29 punkten beträffande smittsamma sjukdomar hos människor, kastrering och sterilisering, avbrytande av havandeskap, konstbefruktning och rättsmedicinska undersökningar. Därtill har riket enligt 27 § 30 punkten lagstiftningsbehörighet beträffande behörigheten att vara verksam inom hälso- och sjukvården, apoteksväsendet, mediciner och produkter av läkemedelstyp, narkotiska ämnen samt framställning av gifter och fastställande av deras användningsändamål. Härutöver hänförs företagshälsovård till arbetsrätten som är rikets lagstiftningsbehörighet enligt 27 § 21 punkten. Också dödförklaring enligt 27 § 6 punkten är rikets lagstiftningsbehörighet.

Ålands landskapsregerings bedömning om tillsynslagens tillämpning i landskapet

Behörighetsfördelningen mellan riket och landskapet avgörs av självstyrelselagen. Landskapets lagstiftningsbehörighet enligt 18 § i självstyrelselagen är exklusiv. De lagar som antas i riket och som enligt självstyrelselagen hänförs till landskapets

lagstiftningsbehörighet gäller inte i landskapet. Samtidigt kan landskapet inte anta lagar inom rikets lagstiftningsbehörighet. Huvudregeln enligt självstyrelselagen är att förvaltningsbehörigheten följer lagstiftningsbehörigheten. Avvikelser från huvudregeln förutsätter uttryckligt stöd i självstyrelselagen eller genom en överenskommelseförordning enligt 32 §. Enligt 32 § kan överföring av förvaltningsbehörighet genom en överenskommelseförordning enbart gälla statens och landskapets uppgifter, inte exempelvis kommuners eller välfärdsområdens.

Högsta domstolen har på Polisens område konstaterat att rikets polislagstiftning inte kan påverka den behörighetsfördelning som följer av självstyrelselagen. Med tanke på behörighetsfördelningen mellan rikets och landskapets myndigheter saknar det betydelse om någon förvaltningsuppgift som enligt självstyrelselagen hör till rikets myndigheter har reglerats bristfälligt i rikslagstiftningen. Vidare påminns det om att landskapets rätt och skyldighet att övervaka landskapets polisväsende är generell och inte utesluter möjligheten att andra organ kan ha motsvarande rättigheter eller uppgifter i förhållande till specifika angelägenheter. En reglering genom vilken det nationella övervakningsorganet i landskapslagstiftning ersatts med landskapets myndighet har betraktats som en behörighetsöverskridning (HD 2021:83, p. 24-25).

På hälso- och sjukvårdens område har en överenskommelseförordning ingåtts om skötseln av vissa av rikets förvaltningsuppgifter i landskapet (republikens presidents förordning (2010:2) om vissa förvaltningsuppgifter inom hälso- och sjukvården i landskapet Åland). Innan överenskommelseförordningens tillkomst handhades uppgifterna av Statens Ämbetsverk på Åland. Att det sedan länge finns en överenskommelseförordning på hälso- och sjukvårdens område kommer härefter bortses ifrån då det inte är relevant för den principiella frågan om tillsynslagens tillämplighet. En annan sak är att mottagarens förvaltningsreglering, när överföring av förvaltningsbehörighet sker, kan komma att tillämpas vid utförandet av förvaltningsuppgifterna. Exempelvis tillämpas förvaltningslagen (2008:9) för landskapet Åland vid utförandet av uppgifter enligt nu nämnd överenskommelseförordning. Däremot tillämpas rikslagstiftningen om sekretess och handlingars offentlighet enligt 3 § 1 mom. 1 punkten i offentlighetslagen (2021:79) för Åland.

När förvaltningsbehörigheten följer lagstiftningsbehörigheten enligt huvudregeln avgörs förvaltningsbehörighetens omfattning av lagstiftningsbehörighetens omfattning. Hur de delområden på hälso- och sjukvårdens område som utgör rikets lagstiftningsbehörighet ska avgränsas i förhållande till landskapets lagstiftningsbehörighet har därför betydelse. Förvaltningsbehörigheten omfattar exempelvis tillsyn. Landskapsregeringens bedömning är att tillsynslagen innehåller bestämmelser som omfattas av både rikets och landskapets lagstiftningsbehörighet. Med hänsyn till tidsramen som landskapsregeringen givits för att avge förevarande utlåtande saknas möjlighet att ge en mer detaljerad redogörelse för bedömningen. Några generella uttalanden kan ändå göras.

Tillsynslagens tillämpningsområde och syfte anges i 1 §. Det framgår av 1 mom. att lagen innehåller bestämmelser om tillsynen över statens, välfärdsområdets, Helsingfors stads, HUS-sammanslutningens *ordnande* av social- och hälsovården. Lagen innehåller också bestämmelser om Folkpensionsanstaltens *ordnande* av studerandehälsovård för högskolestuderande och rehabiliteringstjänster. Vidare innehåller tillsynslagen bestämmelser om tillsynen över *social- och hälsovårdstjänster som tillhandahålls offentligt eller privat*. Härutöver innehåller lagen bestämmelser om *verksamhetsförutsättningar för och registrering av tjänsteproducenten samt om tjänsteproducentens egenkontroll*.

Landskapsregeringens bedömning är att hela det område som tillsynslagen omfattar på hälso- och sjukvårdens område också regleras på Åland. Den huvudsakliga regleringen finns i landskapslagen (2011:114) om hälso- och sjukvård och landskapslagen (2024:29) om privat hälso- och sjukvård. Vissa bestämmelser i tillsynslagen kommer aldrig eller ytterst sällan att kunna hänföras till rikets lagstiftningsbehörighet enligt dagens rättsläge. Landskapets *ordnande* av hälso- och sjukvården är landskapets lagstiftningsbehörighet. Bestämmelser som typiskt sett hänförs till landskapets lagstiftningsbehörighet är också exempelvis bestämmelser om *verksamhetsförutsättningar för och registrering av tjänsteproducenten samt om tjänsteproducentens egenkontroll*.

Som exempel på bestämmelser som i särskilda fall kan aktualiseras inom rikets behörighet kan lyftas att det beträffande egenkontroll finns en hänvisning från regleringen av begränsade läkemedelsförråd i 68-70 §§ i läkemedelslagen (FFS 395/1987). Begränsade läkemedelsförråd hänförs till rikets lagstiftningsbehörighet beträffande mediciner och produkter av läkemedelstyp enligt 27 § 30 punkten i självstyrelselagen. Upprätthållandet av ett begränsat läkemedelsförråd ska grunda sig på en plan för läkemedelsbehandling som behöver uppfylla vissa föreskrivna krav. Planen för läkemedelsbehandling är en del av den egenkontroll som regleras genom tillsynslagen och som annars bedöms hänföras till landskapets behörighet.

Vad gäller 1 § 1 mom. och skrivningen "*tillsynen över social- och hälsovårdstjänster som tillhandahålls offentligt eller i privaträttslig form*" så är landskapsregeringens bedömning att skrivningen också omfattar social- och hälsovårdstjänster på Åland inom rikets lagstiftningsbehörighet. Skrivningen är helt neutral i förhållande till vilka aktörer som omfattas och bedöms omfatta alla hälso- och sjukvårdstjänster som tillhandahålls. (Här bortses från de begränsningar av tillämpningsområdet som görs i 2 § då det inte är relevant här.) Det är oväsentligt om riket inte tänkt sig att lagstiftningen skulle tillämpas på Åland när lagen bereddes om bedömningen är att det trots allt faller inom rikets behörighet enligt självstyrelselagen (se exempelvis Högsta domstolens resonemang i ovan hänvisat avgörande). Tolkningen ryms också utan tvekan inom ordalydelsen.

Landskapsregeringens bedömning är att framför allt 5 kap. i tillsynslagen innehåller centrala bestämmelser som utgör den rättsliga grund med vilken myndigheterna i riket utför uppgifter inom styrning och övervakning av hälso- och sjukvårdstjänster. Det handlar exempelvis om ordnade av övervakningen och uppgiftsfördelning mellan myndigheter. Bestämmelserna är tillämpliga på områden inom hälso- och sjukvården som enligt självstyrelselagen hänförs till rikets lagstiftningsbehörighet och följaktligen till rikets förvaltningsbehörighet. Det handlar exempelvis om hälso- och sjukvård enligt lagen om företagshälsovård (FFS 1383/2001), mentalvårdslagen (FFS 1116/1990), lagen om missbrukarvård (FFS 41/1986), steriliseringslagen (FFS 283/1970), lagen om avbrytande av havandeskap (FFS 239/1970), lagen om assisterad befruktning (FFS 1237/2006) och lagen om utredande av dödsorsak (459/1973).

I fråga om tillsynslagen bedöms inte samma hinder föreligga som i fråga om hälso- och sjukvårdslagen (FFS 1326/2010), där Åland i 1 § 2 mom. bokstavligen undantagits från lagens tillämpningsområde av lagstiftaren i riket även beträffande bestämmelser som enligt självstyrelselagen borde hänföras till rikets lagstiftningsbehörighet. Tvärtom är skrivningen i 1 § 1 mom. neutral och omfattar alla offentliga och privata hälso- och sjukvårdstjänster och bör därmed anses omfatta även Åland beträffande sådan hälso- och sjukvård som hänförs till rikets lagstiftningsbehörighet.

Förhållandet Statens Ämbetsverk på Åland och tillsynslagen inom socialvården

Landskapsregeringen konstaterar att Statens Ämbetsverk på Åland har uppgifter enligt speciallagstiftning inom socialvården men eftersom ämbetsverket inte finns omnämnt som tillsynsmyndighet i tillsynslagen så har inte ämbetsverket verktyg för att hantera de uppgifter som anges för ämbetsverket i 75 a § i lag angående specialomsorger om utvecklingsstörda (FFS 519/1977) och 79 och 80 §§ i barnskyddslagen (FFS 417/2007). Det gäller tillsynen generellt för administrativa ingrepp i den personliga friheten och andra områden inom rikets behörighet på socialvårdens område.

Det är rikets ansvar att i rikslagstiftning se till att de tillsynsuppgifter som riket ansvarar för enligt kompetensfördelningen i självstyrelselagen åläggs en behörig riksmyndighet på Åland. Riket har ansvar för att i lag tydligt fastställa vilken riksmyndighet som handhar uppgifterna på Åland. I den nya lagen om Statens Ämbetsverk på Åland (FFS 532/2025) finns det här inte med.

Sammanfattningsvis

Riket har enligt 30 § 1 mom. i självstyrelselagen all förvaltningsbehörighet inom de områden som faller inom rikets lagstiftningsbehörighet om inget annat föreskrivs i självstyrelselagen eller i en överenskommelseförordning som ingåtts med stöd av 32 §. I förvaltningsbehörigheten ingår också tillsynsansvar för de uppgifter som hänförs till rikets lagstiftningsbehörighet. Riket har därmed ansvar för att sköta tillsynsuppgifterna på Åland. Alla tillsynsuppgifter ska skötas på svenska enligt 36 och 38 §§ i självstyrelselagen.

Tillämpningsområdet i 1 § i tillsynslagen hindrar inte tillsyn över social- och hälsovårdstjänster som tillhandahålls offentligt eller i privaträttslig form på Åland inom rikets lagstiftningsbehörighet. Landskapsregeringen vill emellertid starkt understryka att det är rikets ansvar att i rikslaglagstiftning se till att de tillsynsuppgifter som riket ansvarar för enligt kompetensfördelningen i självstyrelselagen åläggs en behörig riksmyndighet på Åland. Så bedöms inte ha skett för alla de uppgifter som hänförs till rikets lagstiftningsbehörighet.

Minister

Arsim Zekaj

Avdelningschef

Otto Ilmonen

FÖR KÄNNEDOM

Regeringsråd Maija Iles, maija.iles@gov.fi
Ålands representant i Helsingfors Johan Ehn, johan.ehn@regeringen.ax
Riksdagsledamot Mats Löfström, mats.lofstrom@riksdagen.fi
Självstyrelsepolitiska nämnden, sjpn@lagtinget.ax

